

KEREPESZKI RÓBERT

KÖVESS BÁRÓ HALÁLA

EGY HORTHY-KORI ARISZTOKRATA ÉS A KÁBÍTÓSZEREK VILÁGA*

1929. január 23-án egy első pillantásra talán kevésbé figyelemreméltó néhány soros cikket közöltek a napilapok egy fiatal arisztokrata haláláról. Az aznapi rövid tudósítások szerint az alig harmincéves báró Kövess Jenőt egy héttel korábban, január 15-én egy ismerőse látta vendégül vacsorára, ahonnan „betegesen tért haza”, majd másnap „eszméletlenül találták a szobájában”. Ilyen állapotban került a budapesti Fásor szanatóriumba, ahol „hiába volt minden igyekezet, nem lehetett megmenteni” az életét.¹ A név láttán a korabeli közéletet jobban ismerő vagy a magasabb társadalmi körökben jártasabb akkori újságolvasók talán még fel is kapták a fejüket, ugyanis a váratlanul elhunyt fiatalember az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres erőinek utolsó főparancsnoka és egyben egyik sikeres világháborús táborno, kövessházi Kövess Hermann báró harmadik gyermeke volt. Ám a nagynevű és tekintélyes előd ellenére is a tragikus esemény vélhetően nem keltette volna fel a szenzációra éhes közönség kíváncsiságát, ha nem derül fény egy ilyen társadalmi rangban lévő személy esetében akkoriban szokatlanul számító körülményre.

Még január 23-án a Magyar Távirati Iroda útján az ifjú báró bátyja, Kövess Géza a család nevében közleményt adott ki, amely részben megerősítette az első sajtóhíreket, de további részletekkel is szolgált: „az elhunytak már régebben voltak légzési zavarai és átmeneti légzőszervi bénulása, amelyet gyógykezeltetett is. Az elhalálózással kapcsolatban a család annyit tud, hogy január 16-án délelőtt lakásán eszméletlen állapotban találták és onnan egyik szanatóriumba vitték, ahol eszméletre tért, teljesen jól érezte magát s rosszullette a később fellépett tüdőgyulladás miatt következett be, amelybe január 22-én belehalt.” A tárgyilagosnak szánt közlemény azonban meglehetősen sejtelmesen zárult: „Mínthogy nem volt kétségtelenül megállapítható a halál közvetlen oka, illetve az, hogy a fertőző tüdőgyulladás említett régi betegségével együtt okozta-e halálát, a hatóságok elrendelték a holttest felboncolását. Egyebet a család nem tud s minden e tekintetben felmerült hír nem egyéb alaptalan találgatásnál.”² A következő napon elvégzett boncolás³ nyilvánosságra került eredménye azonban felszította az érdeklődést, ugyanis a fiatal arisztokrata halálához közvetve az erős kokainfüggősége is hozzájárult.

Az ügy innentől kezdve napi szinten hetekig foglalkoztatta a sajtót, a különböző bulvárosabb lapok nem ritkán címlapon cikkeztek a napvilágra kerülő megdöbbentő – valós vagy

* A tanulmány a NKFI K 120197 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K_16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

¹ A Budapesti Hírlap, a Nemzeti Újság, a Pesti Napló és az Újság 1929. január 23-i, egymásnak részleteiben ellentmondó tudósításai alapján.

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [a továbbiakban: MNL OL], Magyar Távirati Iroda, Napi hírek, tudósítások, K 428, a) sorozat, 1929. január 23.

³ MNL OL, Magyar Országos Tudósító, K 612, 1929. január 24.

kevésé alá támasztott, ellentmondásos – részletekről. Hónapok és évek múltán is visszatértek rá, amikor a báró halála miatt felelősségre vont személyek első-, majd másodfokon is bíróság elé kerültek. Sőt országgyűlési felszólalások, különböző szaktudósok tanulmányai is utaltak rá, így Kövess Jenő esete hozzájárult ahhoz, hogy a narkotikumok terjedésének súlyos társadalmi jelensége az érdeklődés fókuszában legyen.⁴

Egyfelől éppen ez a felfokozott korabeli figyelem is indokolja azt, hogy az ügyet részletesebben bemutassuk. Másrészt különösen érdekes kérdés az, hogy egy mikro-történeti módszeret és lélektani aspektusokat számbavevő esettanulmány keretei között megvizsgáljuk, miért és hogyan vált egy fiatal magyar főnemes a kábítószeres rabjává, ami extrém példaként elvezet a korabeli arisztokrácia kapcsolatrendszerének egy kevésé vizsgált szegmenséhez, az alvilági kötődésekhez.⁵ Harmadrészt pedig érdemes külön figyelmet szentelni az eset kontextusának, nevezetesen annak, hogy a két világháború közötti időszakban hogyan terjedt el elsősorban Budapesten a különböző narkotikumok használata, mekkora méreteket öltött, hogyan próbálták kezelni az akkori rendvédelmi szervek, milyen képet adott a jelenségről a sajtó. Mindez társadalomtörténeti szempontból fontos adalékokat nyújthat a Horthy-kori bűnözés és általában a devianciák vizsgálatához, amelynek átfogó elemzésével még adós a magyar történettudomány.⁶

A kontextus

A kábítószeres modernkori kultur- és krimináltörténetében kétségtelenül az I. világháború számított az egyik legjelentősebb mérföldkönek. Ezt követően a narkotikumokkal való visszaélés több szempontból is a kozmopolita nagyvárosi bűnözés veszedelmes és egyre nagyobb mértéket öltő formájává vált. Ebből következően a felélénkülő, egyre több (bűnügyi, hírlapi, orvosi és más tudományos, közéleti) szintre eljutó társadalmi diskurzus és figyelem egyik állandó témája lett. Ennek fontos előzménye a 19. századi modernizáció és a vele járó urbanizáció, ami magával hozta a társadalom korábbi hagyományos értékrendjének és életmódjának megváltozását is. A tömeges belső migráció, a vidékről városokba történő áttelepülés azt eredményezte, hogy Európa- és Amerika-szerte jelentősen felduzzadt a

⁴ A Kövess Jenő halálára utaló írásokra lásd például BARANYAI Zoltán: *Morfinománia, kokainománia*, Magyar Szemle 1930. február, 101–109; Tolnai Világlapja 1929. január, 5. (fényképes rövid tudósítás). A képviselőházban másfél hónappal a fiatal báró halála után Láng János, a Keresztény Gazdasági Párt politikusa utalt az esetre a költségvetési vita (!) során, lásd *Képviselőházi Napló*, 1927, XX. kötet, 313 (1929. május 15.). Ugyanakkor nem véletlen az sem, hogy a budapesti rendőrség történetével foglalkozó, 1942-ben megjelent rendkívül részletes és adatgazdag kiadvány kábítószeresekkel foglalkozó fejezete is – noha több, az 1929-es hírekkel ellentétben álló részleteket közölve – felidézte az ügyet: *A 60 éves magyar rendőrség, 1881–1941*, szerk. Borbély Zoltán – Kapy Rezső, Halász, Budapest, 1942, 198–199.

⁵ A magyar arisztokrácia 20. századi társadalomtörténetéről átfogóan lásd PÜSKI Levente: *Arisztokrácia a XX. századi Magyarországon*, I-II., Korunk 2008/9., 82–92 és 2008/10., 97–107.

⁶ A korabeli magyar bűnözéshez röviden lásd GYÁNI Gábor: *A bűnözés Horthy-kori történetéhez*, Történelmi Szemle 2005/3-4., 381–392. A két háború közötti időszakot megelőző, dualizmuskori fővárosi bűnözés társadalomtörténetével kapcsolatban már született több szempontú feldolgozás: PERÉNYI Roland: *A bűn nyomában – A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896–1914*, L'Harmattan, Budapest, 2012.

modern nagyvárosok lélekszáma, ami egyértelműen táptalajt adott a bűnözés és más devianciák elburjánzásának. A csalódott, reményvesztett, elsősorban a társadalom periferiáján élő rétegekben számottevő emelkedést mutatott az öngyilkosságok száma, a prostitúció és a valóságból való (bizonyos szemszögből nézve) „menekülést” jelentő függőségek, elsősorban az alkoholizmus terjedése.⁷

A 19. század második felére tehető a kábítószeres, ezek között is ekkor még elsősorban a Kínából származó ópium egyre szélesebb illegális terjesztése és fogyasztása. Azonban ekkor még nem alakult ki a különböző narkotikumok (főképp ópium, morfium, kokain) terjesztésével, azok birtoklásával és a velük való visszaéléssel kapcsolatos jogi szankcionálás, sőt bizonyos szerek a hétköznapokban is jelen voltak. A kokaint például gyermekeknek is ajánlották fogfájás esetén, a világhírű pszichiáter, Sigmund Freud az 1880-as években még más betegségek kezelésére is javasolta, így – ma már morbid ironiaként értékelhetően – a morfiumfüggőség megszüntetésére, de egy manapság is népszerű üdítőital egészen a 20. század elejéig tartalmazta ezt a kábítószeret. Ismert történelmi személyiségek is éltek narkotikumokkal, elég csak a magyar történelemből példaként említeni Ferenc József császár és király feleségét, Erzsébet királynét, aki álmatlansága és depressziója leküzdésére kokaininjekciókat alkalmazott, vagy a morfiumfüggő orvos-író Csáth Gézát, aki műveiben gyakran örököltette meg intoxikációs élményeit. A kábítószeres „hétköznapivá” válását jelzi az is, hogy Sir Arthur Conan Doyle világhírű hőse, a detektív Sherlock Holmes is gyakran stimulálta az elméjét kokainnal vagy morfiummal, amit az író gyakran meglehetősen részleteséggel mutatott be műveiben.⁸

Az 1912-ben megkötött hágai nemzetközi ópiumegyezménynek hiába volt egyértelmű célja a narkotikumok terjedésével szembeni államközi összefogás megteremtése, a folyamatot megakasztotta és jelentősen hátráltatta is az I. világháború kitörése, illetve annak évekig tartó elhúzódása. A frontélmények – ezeken belül elsősorban az átélt megrázkódtatások által okozott poszttraumás stressz-szindróma (PTSD), a harcok során szerzett krónikus idegrendszeri és fizikai sérülések, az erőszak mindennapossá válása – bőven elegendő lélektani alapot adtak ahhoz, hogy a háború után különösen a nagyvárosokban letelepedő egykori katonák számottevő része váljon potenciálisan vagy ténylegesen a bódítószerek rabjává.⁹ Sokan már a háború ideje alatt, a katonai kórházban történt kezelés során függővé váltak, ami a polgári életbe való visszakerülésükre és beilleszkedésükre is veszedelmesen hatott. Ugyanakkor a kábítószer-ad-

⁷ Ezeknek a társadalmi jelenségeknek a 19. század végi terjedésével az akkori magyar szakírók, statisztikai kiadványok már részletesen foglalkoztak, illetve vizsgálta a modern szakirodalom is. A teljesség igénye nélkül lásd például PÁLOSI Ervin: *Budapest kriminalitása és moralitása az 1909–1925. években* (Budapesti Statisztikai Közlemények 55/3.), Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1928; MELLY József: *Az öngyilkosságok Budapesten és az európai nagyvárosokban* (Budapesti Statisztikai Közlemények, 56/2.), Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1928; GORTVAY György: *Az alkoholkérdés társadalompolitikai megvilágításában*, Társadalombiztosítási Közlöny kiadása, Budapest, 1929. A modern szakirodalomból kiváló, az általános helyzetet és kontextust is bemutató esettanulmány MÁTAY Mónika: *Egy prostituált lemezárnya. A Város, a Nő és a Bűnöző*, Médiakutató 2003/3., 7–28.

⁸ A kábítószeres történetéről magyar nyelven legrészletesebben lásd BAYER István: *A drogok történelme. A kábítószeres története az ókortól napjainkig*, Aranyhal, Budapest, 2000.

⁹ A világháború morális és lélektani hatásaihoz lásd legújabban ERŐS Ferenc: *Háború és forradalmak – A trauma és az erőszak szociálpszichológiai megközelítésben = Az első világháború következményei Magyarországon*, szerk. Tomka Béla, Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015, 135–164.

dikció kialakulása nemcsak a férfiakra nézve jelentett fenyegetést, hanem a hadikórházakban dolgozó ápolónőkre és a hátorszáiban élő, prostitúcióra kényszerülő nőkre is.¹⁰

Az 1920-as évek első felében egyre gyakrabban jelentek meg olyan cikkek a magyar sajtóban, amelyek a kábítószeresek vészjósló terjedésére hívták fel a figyelmet, és ezek közül több írás a jelenséget egyértelműen a „Nagy Háború” és az azt követő kaotikus időszak következményének tulajdonította. Például 1923 decemberében a konzervatív 8 Órai Újság részletes cikket szentelt a témának, amely a következőkben látta a káros szenvedélyek terjedésének okait: „Soha annyi szertelen, furcsa, a helyét sehol sem találó ember nem került ki az iskolákból, mint az utolsó évek alatt. [...] Hát lehetett nyugodtan tanulni a folytonos hadi jelentések izgalmában, az egyre növekvő otthoni gondok közt, rossz élelmérés, nélkülözés közepette. Aztán a »forradalom« és a kommün eseményei, majd a legújabb kor, mely például az egyetemi ifjúságot minduntalan politikával zavarja meg az előadások hallgatása közben – mindez igazán nem mondható a gyermekévek és az ifjúság szempontjából kívánatosnak. Nem csoda, hogy azok a fiatal lelkek, akik mindezt átszenvedték, megbillentek s a politikai érvényesülés, a hirtelen meggazdagodás és egyéb új lehetőségek megszáditották őket. Érdekes, hogy nemcsak életmódjukban, vágyaikban és érdeklődésükben, de szórakozásaikban és szenvedélyeikben is milyen szélsők és szertelenek ezek az emberek. Valósággal azt lehet mondani róluk, hogy a fizikai kilengések emberei ők, mert vagy agyondolgozzák magukat a hazard spekulációval elérhető anyagi jóléért, vagy agyonmulatják magukat, de jóformán mind hódol valami szélsőséges szenvedélynek.”¹¹ Hasonló szellemben és a világháború hatásaira utalva jelentetett meg cikket a liberális napilap, Az Est is nem sokkal a 8 Órai Újság után, szintén 1923 decemberében: „Az utóbbi évek rettenetes izgalmi rontották le annyira az idegeket, hogy a szerencsétlenek százai nyúlnak a kábítószerhez” – írta a sajtóorgánium.¹²

Azonban nemcsak a zurnaliszták, hanem a korabeli szakemberek is összefüggésbe hozták a kábítószeres terjedését a világháború morális és lélektani következményeivel. Fritz Gusztáv, a Magyar Gyógyszertani Intézet megbízott vezetője egy 1925 augusztusában tartott előadásában megállapította: „A háború folytonos izgalmi és a háború befejezését követő egész világot megrázó gazdasági krízis kétségtelen oka annak a szomorú ténynek, hogy az alkoholizmus mellett a morfium és a kokain élvezete mind fokozottabb mértékben terjed és e két az orvos kezében egyébként áldásos hatású gyógyszer, hihetetlen arányokban szedi áldozatait, illetve juttatja elmeegógyintézetbe a velük visszaélőket. Elég megemlíteni annyit, hogy a visszaélők

¹⁰ Az egyik akkoriban népszerű bulvárnapiap, a Friss Újság 1925 augusztusában szomorú és elrettentő példaként mutatott be egy ápolónőt, aki alig egy évtizeddel korábban egy hadikórházban dolgozott. A cikk szerint „a még mindig rendkívül szép, bár beteges kinézésű leány könnyek között adta elő”, hogy „szülei iskoláztatták, gimnáziumi érettségije van, s tragikus lezülése a világháború idején kezdődött. Akkoriban szokásban volt, hogy az úrinők önkéntes ápolónőnek mentek a hadikórházakba”, így került ő is egy magánkórházba, „ahol barátságot kötött egy morfinista orvossal”. A fiatal lány ennek az orvosnak a hatására lett morfiumfüggő, amitől a háború után sem tudott megszabadulni. Egy szanatóriumban helyezkedett el, elmondása szerint csak azért, hogy így „könnyűszerrel juthasson morfiumhoz”, és mielőtt még a páciensnek befecskendezte volna a szert, előbb mindig saját magának adta be az injekciót. Friss Újság 1925. augusztus 28.

¹¹ 8 Órai Újság 1923. december 6.

¹² Az Est 1923. december 16.

száma a háború óta körülbelül 200 százalékkal növekedett az egész világon.”¹³ Ugyanezt fogalmazta meg 1927 márciusában Csernátunyi Zoltán gyógyszerész, aki a Good Templar Rend Alkoholelles Egyesület meghívására tartott előadást. Ő is rámutatott: „A háború után a gazdasági összeomlás a társadalmi osztályok helyzetét nagyon súlyossá tette, az emberekben megrendítette a hitet, a reményt, s részben idegeik lecsillapítására, részben azonban vigaszt ígérő, feledtető percek kieroszakolása céljából a kábítószerhez, a morfiumhoz, kokainhoz fordultak, nem is szólva az alkoholnak napról-napra nagyobb fogyasztásáról.” Ugyanakkor kiemelte azt is, hogy „a társadalom feladata az embereket felvilágosítani a kábító mérgek hatásáról és a művelt osztályok kötelessége jó példával elől járni”.¹⁴

Különösen figyelemreméltó Temesváry György, a rendőrség kábítószerrel foglalkozó ügyosztálya orvos-szakértőjének 1936-ban megjelent kötete, amely a világháború mellett már több szerteágazó körülményt is figyelembe vett a narkotikumok terjedésével kapcsolatban. A kábítószerekkel való visszaélések okai közé sorolta a „könnyelmű, gondatlan orvosi rendelést”, illetve az egyén lelki alkatát is, amit a következőképpen fogalmazott meg: „A morfin-megszokás kifejlődéséhez [...] különös egyéni (psychopatiás) hajlam is szükséges. Kétségtelen, hogy energia- és önbizalom-nélküli, hypochonder, aggodalmaskodó egyének tekinthetők elsősorban a morfinizmus jelöltjeinek, de viszont teljesen egészséges szervezeteket is felőröl a kábítószerekkel való visszaélés.” Úgy látta, hogy „az a neuropsychopathiás hangulat, amely a háború után különösen a nagyvárosok lakosságának összes rétegeit jellemezte, teremtett a kábítószerekkel való visszaélésre is alkalmas talajt”, amihez hozzájárult, hogy „a hadsereg bomlásakor nagy tömegben kerültek az utcára a hadianyag széthordásával egy időben különböző kábítószerek is, amelyekkel akkoriban teljesen ellenőrizhetetlen kereskedelmet folytattak”. Ezek mellett nem hagyta figyelmen kívül az emberi kíváncsiságot és a „rossz társaság” hatását sem a szenvedélybetegségek kialakulásában.¹⁵

Természetesen ez a jelenség nemcsak Budapesten volt megfigyelhető az 1920-as évek folyamán, hanem a világ számos nagyvárosában is.¹⁶ Éppen ezért a világháború után létrehozott Nemzetek Szövetsége (vagy ahogy a korabeli köznyelvben használták, a Népszövetség) külön figyelmet szentelt a kérdésnek. A szervezet egységokmánya felhatalmazta a szövetséget a narkotikumok visszaszorítását célzó intézkedések foganatosítására, illetve állandó egészségügyi bizottsága is kiemelten kezelte a problémát.¹⁷ A Népszövetségbe 1922-ben felvett Magyarországot ebben a testületben a korszak egyik legnagyobb közéleti tekintélyének számító politikus felesége, gróf Apponyi Albertné képviselte, aki itthon és külföldön is rendkívül komolyan vette a szerepvállalását.¹⁸ 1925-ben új nemzetközi megállapodás született a kábítószere-

¹³ 8 Órai Újság 1925. augusztus 9.

¹⁴ Budapesti Hírlap 1927. március 3.; Ujság 1927. március 3.

¹⁵ TEMESVÁRY György: *A kábítószerekről. Különös tekintettel az általuk előidézett kóros megszokásra és a toxicomania elleni küzdelemre (Az idevonatkozó magyar törvények és rendeletek gyűjteményével)*, Hornyánszky, Budapest, 1936, 22–23.

¹⁶ Vö. Alan A. BLOCK: *European Drug Traffic and Traffickers between the Wars. The Policy of Suppression and Its Consequences*, *Journal of Social History* 1989/2., 315–337; Joseph SPILLANE: *The Making of an Underground Market. Drug Selling in Chicago, 1900–1940*, *Journal of Social History* 1998/1., 27–47.

¹⁷ Victor G. HEISER: *The Health Work of the League of Nations*, *Proceedings of the American Philosophical Society* 1926/5., 1–9; BARANYAI: *I. m.*, 102–107; TEMESVÁRY: *I. m.*, 51–55.

¹⁸ Például 1929 márciusában az ő elnöklétével szentelt külön vitanapot a kábítószerekkel való visszaélések problémájának a Magyar Nőegyesületek Szövetsége (Az Est 1929. március 19.), ugyanezen év szeptemberében pedig

rek hatékonyabb ellenőrzéséről és visszaszorításáról, amit a magyar törvényhozás 1930-ban ratifikált.¹⁹

A kábítószeres terjedésével kapcsolatos hivatalos álláspontot jól tükrözik Fitz Artúr kormánypárti politikus szavai, aki ennek az ópiumegyezménynek betérjesztésekor a következőképpen fogalmazott a képviselőházi vita során: „Nem azt akarjuk vele [az egyezmény ratifikálásával] jelezni, mintha a magyar népnek általában szüksége volna az ópium és más kábítószer ellen való intenzívebb óvintézkedésekre, mert, hála Istennek, a magyar nép nem ismeri ezeket a kábítószereseket és ezek hatásait, ahol pedig esetről-esetre valahol véletlenül megismerte, határozottan magától visszautasította ezek használatát és a velük való visszaélést.” Hasonlóan vélekedett ekkor Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter is.²⁰ Egy már idézett korabeli tanulmány szerzője is úgy látta, „Magyarországon szerencsére még távol vagyunk attól, hogy a morfiummal, a kokainnal vagy más káros anyaggal való visszaélést igazi szociális bajaink vagy fajunkat tizedelő népbetegségeink közé kelljen sorolnunk”.²¹

Azonban a korabeli sajtót tanulmányozva teljesen más kép tárul elénk az 1920-as évek Budapestjének kábítószeres árnyékvilágáról. Több napilap rendszeresen, nem ritkán címlapon és terjedelmes vezércikkekben foglalkozott a kérdéssel, sőt voltak zsurnaliszták, akik kifejezetten erre „szakosodtak”, például a jobboldali konzervatív Nemzeti Újságnál Borbély Zoltán, a bulvárjellegű Friss Újságnál Stób Zoltán és Simonyi Sándor (ő rendszeresen közölt a fővárosi társadalom perifériáján élőkről más témában is szocióriportokat), illetve a Budapesti Hírlapnál Sági Pál. Sági 1928 decemberében, alig egy hónappal báró Kövess Jenő halála előtt a következőket írta: „Ma már az a helyzet, hogy a tuberkulózis, alkoholizmus és az egyke mellett, mint újabb társadalmi baj jelentkezik a kábítószer-láz. [...] Mint mindenütt, nálunk is az éjszakai élet legszerencsétlenebb páriáit ejtette rabul. Az éjszaka hamis csillogásában élő emberek valósággal rávetették magukat erre az olcsó, de gyilkos gyönyörré. A mulatókban már megszokott kép, hogy egy-egy estiruhás nő, vagy szmokingos férfi kis szelencét vesz elő, hüvelykujjára hinti a fehér kokainport és felszippanjtja. Mostanában az előkelő szállók halljában, ötörai teákon jött »divatba« a kokain. Sokan pedig valósággal szektákba tömörülve, magánlakásokban áldoznak a narkózis gyönyöreinek.”²²

A kábítószeres elterjedéséhez jelentősen hozzájárultak a rendőrség létszámbeli és szervezeti hiányosságai, felkészületlensége, illetve a jogi szabályozás hiátusai is. Az 1920-as években még nem volt szigorú jogszabályi háttér a narkotikumokkal való visszaélések büntetéséhez. A kábítószerüzérek a „közveszélyes munkakerülő” büntetőjogi kategóriába tartoztak, többnyire csupán pénzbüntetéssel vagy néhány napos elzárással sújtották őket.²³ Csak 1927 januárjában

ő maga is felszólalt a Népszövetség egészségügyi bizottságában a kérdés kapcsán (Budapesti Hírlap 1929. szeptember 18.).

¹⁹ 1930. évi XXXVII. tc. a Genfben 1925. évi február hó 19-én kötött „Nemzetközi ópiumegyezmény” becikkelyezéséről, lásd *1000 év törvényei NetJogtár*, <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7849>.

²⁰ *Képviselőházi Napló*, 1927, XXI. kötet, 339–341 (1930. június 17.).

²¹ BARANYAI: *I. m.*, 101.

²² SÁGI PÁL: *A gyilkos gyönyörűség. Az ópium, morfiúm és kokain hódítása és üldözése*, Budapesti Hírlap 1928. december 25.

²³ 1913. évi XXI. tc. a közveszélyes munkakerülőkről, Lásd *1000 év törvényei NetJogtár*, <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7217>; 41.410/1913. I.M. számú rendelet a közveszélyes munkakerülőök bűnügyi nyilvántartásáról (1913. augusztus 12.), *Magyarországi Rendeletek Tára* [a továbbiakban *Rendeletek Tára*], M. Kir. Belügyminisztérium, Budapest, 1934, 1249–1250.

alakult meg külön Stéhly Lajos rendőrkapitány vezetése alatt a kábítószerüzérekre szakosodott detektívcsoporthoz, amely gyakran tartott razziákat Budapest ismert kábítószer-terjesztő helyein.²⁴

Érdeemes röviden szólni arról is, hogy elsősorban a főváros mely rétegeiben terjedt el a kábítószeresek használata. A korabeli sajtó meglehetősen lesújtó képet ad ezzel kapcsolatban is. Például az egyik liberális napilap, Az Újság 1924 júliusában arról írt, hogy „nem csoda, ha az élet nyomorultjai epednek az egyszer megízlelt gyönyörűség után. A legkülönbözőbb társadalmi osztályokban harapózott el a kokain-szenvedély. A prostituáltaktól, kis artistanőktől, a vásárcsarnokok kofái-ig [!] ért el a ragály. Beteges hajlamú emberek, jómódú, előkelő úri fiúk és sofőrök, pincérek, akikkel azoknak dolguk van, vadásszák ezt az élvezetet. Művészek, írók, színészek, politikusok izgatják vele szellemüket.”²⁵ A jobboldali radikális fajvédő Szózat című napilap egyik 1925. márciusi száma szerint az artisták nyolcvan százaléka morfiummal és kokainnal élt a fővárosban.²⁶

A különböző forrásokból származó adatok szerint a kábítószerfüggők és -terjesztők leginkább az egészségügyi vagy gyógyszerész-szakmákhoz, illetve a szórakoztató- és vendéglátóiparhoz kötődtek, vagy a prostituáltak közül kerültek ki.²⁷ Az első csoport esetében érthető, hiszen munkájuk révén könnyen juthattak bármilyen narkotikumhoz, a többiek minden valószínűség szerint szenvedélyük miatt a társadalom perifériájára sodródtak, eladósodtak, elveszítették állásukat, és kiterjedt ismeretségi körrel rendelkeztek az alvilágban.

Azonban a fogyasztók között találunk más társadalmi rétegekhez vagy foglalkozási csoporthoz tartozókat is. A már említett Sági Pál nem sokkal Kövess Jenő halála után részletes szocioriportot szentelt a főváros kábítószeres árnyékvilágának, amelyben a következő „tablót” festette meg: „Miként a hírhedt üzereket, úgy ismerik itt a kokainfogyasztókat is, akik között egész sereg tipikus figura van. Legközismertebb közülük az »Izidor bácsi«. Jómódú, gazdag, vidéki földbirtokos, aki hetenkint egyszer-kétszer megjelenik ezen a környéken és részt vesz egy-egy szeánszon. Jár ide egy monoklis férfi, akinek »Monoklis báró« a gúnyneve.²⁸ Rendszeres vendége a kokain-lebujoknak egy gazdag gyáros és a »Szerkesztő úr«, aki ugyan nem újságíró, hanem egy budapesti nyomdavállalat tördelő nyomdásza. Sűrűn megjelenik a kör-

²⁴ Budapesti Hírlap 1927. január 28.; Friss Újság 1927. január 28.; Újság 1927. január 28.

²⁵ Az Újság 1924. július 26.

²⁶ Szózat 1925. március 1.

²⁷ Lásd például TEMESVÁRY: *I. m.*, 55. A korabeli sajtóorgánumok is főleg a kábítószeres prostituáltak közötti terjedéséről számoltak be. Például 1925 októberében a 8 Órai Újság és a Friss Újság is arról számolt be, hogy egy „kokaincsempésző banda főleg a prostituáltak között helyezte el nagymennyiségű ilyen árut” (8 Órai Újság 1925. október 7.; Friss Újság 1925. október 7.). 1929 januárjában pedig a liberális Újság a Kövess-üggyel összefüggésben arról írt, hogy „a kokainélvezet elsősorban az éjszaka perditái [utcalányai] között lett népszerű. A Nagymező utca környékén lakó nők vetették magukat először a kokainizmusra és ez a magyarázata annak, hogy a budapesti kokain-központ is azon a tájékon alakult meg. A csempészett kokain ugyanis roppant drága. Ezek a nők, hogy a drága bódítószert megszerezhessék, kokain-kereskedésre adták magukat.” (Újság 1929. január 27.)

²⁸ Sági valószínűleg nem olvasta a Pesti Napló két nappal korábban megjelent cikkét, amelyben a „Monoklis báró” egyértelműen Kövess Jenővel azonosították. Eszerint a fiatal arisztokrata halála miatt előállítottak és kihallgattak öt nőt, akik egymás között csak ezzel a néven emlegették Kövesst, sőt a lap szerint rendőröknek ekkor jutott tudomására más forrásokból is, hogy a legismertebb üzereknél „van egy jó vevőjük, akit »Monoklis bárónak« neveznek. Csak most derült ki, hogy ez a monoklis báró azonos a szerencsétlen báró Kövess Jenővel”. Pesti Napló 1929. január 25.

nyéken egy elegánsan öltözött úr, aki rendszerint bérkocsin érkezik. A kocsit megállítja egy sarokkal odébb, azután eltűnik valamelyik sötét kapu alatt és néhány óra múlva kis csomaggal a zsebében tér vissza. Senki sem tudja a nevét, de mindenki »Méltóságos úr«-nak szólítja. A rendőrség egy ideig szemmel tartotta és kiderült, hogy a méltóságos címet jogosan használja.»²⁹

A korabeli sajtó nem ritkán név szerint írt az alvilágban legismertebb kábítószer-terjesztőkről is. A narkotikumokkal kapcsolatos bűnügyi krónikák leggyakrabban emlegetett anti-hőse a „Kokós Lexi” gúnynévvel illetett, deklasszált vegyészmérnök Söhár Elek volt, akit egy alkalommal kitiltottak üzérkedés miatt a fővárosból és rövid ideig a Lipótmezei Elmegyógyintézetben is kezelték.³⁰ De a gyakran (így Sági előbbieken idézett cikkében is) emlegetett hírhedt üzérek között szerepelt két lecsúszott pincér, Markovits Andor és az alvilágban „Lala” néven ismert Engel László is, akiket más bűncselekmények (elsősorban lopás) miatt is többszörösen elítélték. (Ahogy látni fogjuk, Engel érintett volt Kövess Jenő ügyében is.)³¹

Az 1920-as évekből nem rendelkezünk pontos adatokkal arról, hogy az öngyilkosságok mekkora százalékát követték el kábítószerrel, illetve arról sem, hogy az akkori elmegyógyintézetekben hány pácienszt kezeltek narkotikum használatából származó betegséggel. Ám az, hogy a korszak neves elme- és ideggyógyászait (például Nyíró Gyulát³²) a kérdés foglalkoztatta, jelzi, hogy ebben a vonatkozásban is szemügyre kell vennünk a jelenséget. Egy korabeli statisztikai tanulmány szerint „intoxikációs és infekciós elmezavarral” elmegyógyintézetben ápolott betegek száma 1920–1925 között mindössze három, míg 1926–1928 között kilenc volt, ami feltűnő emelkedésnek tekinthető, ám az ilyen kórintézményekben fekvő pácienseknek mégis csak alig 0,5%-át tette ki.³³ Még nehezebb adatokat találunk a kábítószerrel történt öngyilkosságokra, ugyanis az 1920-as évek statisztikái csak összefoglalóan a „mérgezés” kategóriát jelölték meg, és nem részletezték, hogy ezen belül mennyien követtek el öngyilkosságot valamilyen narkotikummal.³⁴ Azonban a fővárosi rendőrség életvédelmi osztályának felállítása után, az 1930-as évek közepétől már részletesebb kimutatásokkal rendelkezünk. Ezek figyelemreméltó adatokat közölnek arról, hogy a II. világháború előtti fél évtized folyamán

²⁹ SÁGI Pál: *A pesti kokainnegyed titkai*, Budapesti Hírlap 1929. január 27.

³⁰ Budapest Főváros Levéltára [a továbbiakban: BFL], VII.101.a, Fogolytörzskönyvek és -nyilvántartások, 2172/1921., Söhár Elek fogolytörzskönyve. Söhár kábítószeres ügyeihez lásd például Pesti Napló 1925. augusztus 6.; Friss Újság 1927. január 28.; 8 Órai Újság 1927. október 19.; Az Est 1929. november 16.; Budapesti Hírlap 1931. február 25.; PINTÉR István – SZABÓ László: *A század nevezetes bűnügyei. A modern magyar Pítaval*, Minerva, Budapest, 1964, 239–246.

³¹ BFL, VII.102.a, 796/1913.; BFL, VII.101.d, 9568/1941., Markovits Andor fogolytörzskönyvei; BFL, VII.102.a, 1935/1913., Uo. 2215/1914.; BFL, VII.101.d, 1826/1935., Engel László fogolytörzskönyvei.

³² Lásd például NYÍRÓ Gyula: *Az elme- és „idegbetegségek” okairól*, Magyar Szemle 1929. március, 232–242.

³³ SZÉL Tivadár: *Az elmebetegség mint tömegjelenség*, II. rész, Statisztikai Szemle 1929/6., 607. Ezt erősíti meg az elmebetegségek két háború közötti terjedését vizsgáló SIRÓ Béla, aki a következőképpen fogalmazott egy 2010-ben megjelent tanulmányában: „Morfinisták, heroinisták, kokainisták csak elenyésző számban voltak elmegyógyintézetekben, kórházi elmeosztályokon elhelyezve, számuk a magánszanatóriumokban magasabb lehetett.” SIRÓ Béla: *Társadalom és elmebetegügy a világháborúk közötti Magyarországon = Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 80. születésnapjára*, szerk. Kovács Zoltán – Püski Levente, Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2010, 331–350, az idézet: 334.

³⁴ SZÉL Tivadár: *Az öngyilkosok demográfiaja*, II. rész, Statisztikai Szemle 1928/8., 847–868; MELLY: *I. m.*; KOVÁCS Norbert: *Az új öngyilkossági statisztikai adatgyűjtés első eredményei*, Statisztikai Szemle 1929/9., 953–977.

többen oltották ki saját életüket morfiummal, mint ahányan felakasztották, lelőtték, vízbe ölték magukat, vagy magas helyekről ugrottak le.³⁵

A különböző narkotikumok nemcsak élettani szempontból voltak romboló hatásúak, hanem anyagi vonatkozásban is, mivel élvezetük már akkor is meglehetősen költséges szenvedélynek számított. A jómódban élő báró Kövess Jenő alkalmanként 30-35 pengőt áldozott egy adag kokainra, más források szerint pedig havonta 2000 pengőt költött kábítószerekre.³⁶ Ám a korabeli tudósítások beszámoltak arról, hogy ennél olcsóbban is hozzá lehetett jutni a narkotikumokhoz. Egy 1932 januárjában megjelent cikk szerint „az igen drága luxuscikknek” számító kokain fél grammjéért „a zugforgalomban három-négy pengőt is elkérnek”, és „gyakran három-négy ilyen félgrammos papírzacskó kokainra van szükség, hogy a mámor bekövetkezzék”, tehát eszerint 12-16 pengőbe került a teljes bódulatot előidéző adag.³⁷ A Pesti Napló 1935 júliusában a következőképpen kalkulált: „A nyers morfium kilójának törvényes ára 2400 pengő. Egy doboz, amelyben injekció számára előkészített tíz 2 centigrammos ampulla van, 3-4 pengő. Az a morfinista tehát, aki 100 centigrammot vesz be naponta, havonta 600 pengőt ad ki csak morfiummra! [...] Ha a morfinista költségeit összehasonlítjuk az alkoholistáéval, kiderül, hogy miért sokkal kedveltebb narkotikum az egyébként veszélytelenebb alkohol. Napi egy pengőért, legfeljebb kettőért már valaki idült alkoholista lehet.”³⁸ A legolcsóbb és – minden valószínűség szerint – rosszabb minőségű kábítószeradagokat már 5-10 pengőért is be lehetett szerezni, a már idézett Temesváry György pedig arról is írt, hogy egy kokainüzér jövedelme az 1930-as évek első felében elérhette a havi 2000 pengőt.³⁹

A napilapok azonban nemcsak a terjesztők személyét, az árakat és a „kábitószer-orgiák” megdőbentő részleteit írták meg, hanem kendőzetlenül – vélhetően az olvasóközönség elrettentése céljából – szóltak arról is, hogy a főváros mely kerületeiben, utcáiban és szórakozóhelyein a legjelentősebb a terjesztés. A különböző években megjelent, mégis teljesen egybehangzó tudósítások szerint az üzérkedés elsősorban Budapest belső részeire koncentrálódott. Különösen a Terézváros (VI. kerület) és ezen belül a Körúttal párhuzamos Nagymező utca, illetve az ezt keresztező szűk kis utcák (gróf Zichy Jenő utca, Ó utca), ezek után a VII. kerület-

³⁵ *A 60 éves magyar rendőrség...*, 592–593.

³⁶ Nemzeti Újság 1929. január 26.; Az Est 1929. január 27.; Újság 1929. január 27.

³⁷ Újság, 1932. január 6. Hasonló árakat mutatnak még más források is: 8 Órai Újság 1934. szeptember 19.; Pesti Napló 1934. szeptember 18. A számadatok értékének érzékeltetése kedvéért megjegyzem, hogy 1934 szeptemberében egy adag kokain áráért (16 pengővel számolva) egy pár fekete szeges bokszt férficipőt vagy fekete magas szárú fűzős női cipőt lehetett venni, 12 pengőért pedig a kiskereskedelemben 1 kg füstölt szalonnát (1,6 pengő), 1 kg sertéskarajt (1,8 pengő), 10 db tojást (0,7 pengő), 2 liter tejet (0,6 pengő), 2 kg félbarna kenyeret (0,66 pengő), 1 kg kristálycukrot (1,3 pengő), 1 kg főzővaját (1,9 pengő), 1 kg sajtot (1,7 pengő), 1 kg finom árpakását (0,78 pengő), 1 kg babot (0,26 pengő), 1 kg borsót (0,48 pengő), 2 kg burgonyát (0,16 pengő) lehetett kapni (ez összesen 11,94 pengő): *Kormányjelentés*, 1934 (1936), 148.

³⁸ Pesti Napló, 1935. július 21.

³⁹ Friss Újság, 1930. január 30. és 1934. szeptember 19.; TEMESVÁRY: *I. m.*, 60. A kábítószerüzérek jövedelmének érzékeltetése kedvéért: ebben az időszakban a miniszterelnök havi fizetése (egyéb illetmények nélkül) 1795, egy miniszteré 1200, egy államtitkáré 843, a budapesti főügyészé 821, egy főispáné 620, egy 15 éve dolgozó egyetemi nyilvános rendes tanáré (professzoré) 555 pengő volt. Természetesen a számadatok csalókéak, hiszen a kábítószerüzér a „jövedelmének” jelentős részét minden bizonnyal újra „befektette” árubeszerzésre. A fizetésekről lásd 1.400/1933. M.E. számú rendelet az állam és az önkormányzatok személyi kiadásainak további csökkentéséről (1933. január 31.), *Rendeletek Tára*, 1933, 908–950.

ben főképp a Dohány utca és a Dob utca, valamint a VIII. kerületben a Népszínház utca voltak a főváros legismertebb és legveszélyesebb „kábitószeregyedei” (lásd a későbbiekben közölt térképen is). Nem meglepő, hiszen ezek a részek sűrűn lakottak, frekventáltak és forgalmasak voltak, és már a dualizmus korában magas bűnözési ráta jellemezte őket.⁴⁰ A szórakozóhelyek közül különösen a Teréz körüli Terminus kávéházat, a Nagymező utcában lévő Ámor kávéházat, illetve a Miksa (ma Osvát) utcában működött Vajdahunyad kávéházat emlegették leggyakrabban a sajtóorgánumok. (Érdeemes megjegyezni, hogy a már említett ismert kábitószerüzér, Engel László bizonyos források szerint mindkét utóbb említett helyen dolgozott.⁴¹)

Az 1920-as évek narkotikummal kapcsolatos sajátos „jellegzetessége” volt az is, hogy a korabeli közönség „lázás érdeklődéssel” fogadta nemcsak a kábitószerrel kapcsolatos cikkeket, hanem az ezekről szóló irodalmi alkotásokat és színdarabokat is. Az évtized közepén három (!) különböző, de egyaránt (kreatív módon) a *Kokain* címet viselő előadást mutattak be Budapesten: 1924 tavaszán az Apolló színházban egy „fantázia” (improvizáción alapuló zenemű), 1925 nyarán egy 8 felvonásos amerikai némafilm, 1927 októberében pedig egy színdarab, Felix Fischer *Gyönyör, amely öl* alcímet viselő, sajátos színpadi műfajt jelentő guignolja (rémdrámája).⁴²

Ilyen háttér ismeretében nem meglepő, hogy sajtó mindig részletesen tudósított arról is, ha valamelyik ismert személyiség kábitószerügybe keveredett. Gyakran cikkeztek a lapok például Gábor Ernő színészről, aki az 1920-as évek végén rágalmozási pert is indított a róla több kényes részletet megíró és már többször idézett Sági Pál ellen, mely eljárás az újságíró felmentésével zárult.⁴³ Nem sokkal a Kövess-ügy kirobbanása előtt hosszú hetekig foglalkoztatta a sajtót a férje által meggyilkolt fiatal színésznő, Forgács Anna esete, akiről a bírósági tárgyalás során derült ki, hogy gyakori résztvevője volt a pesti „kokainszeánszoknak”.⁴⁴ Kövess Jenő halála után alig pár nappal egy másik fiatal arisztokrata, Erdődy József Nepomuk gróf is szereplője lett a lapok kábitószerrekről szóló tudósításainak: 1929 februárjában a családja egy Bécshez közeli szanatóriumba utalta az osztrák fővárosban élő és a súlyos szenvedélybeteg-

⁴⁰ PERÉNYI: *I. m.*, 180–182, 283–286. Ezekben a kerületekben – épp a sűrűn lakott és frekventált jellegük miatt is – viszonylag magas volt a szórakozóhelyek száma. 1928-as adatok szerint Budapest 149 kávéházának 42%-a, a szerényebb és olcsóbb 488 kávéház 44%-a, a korcsmák 34%-a, de az orfeumok, mulatók, színházak és kabarék többsége is a VI. és VII. kerületben működött, tehát már abban az időben ez volt a főváros „vigalmi” része (*Budapesti cím- és lakásjegyzék*, 1. rész, 796–799, 807–810). Nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy ezekben a kerületekben számottevő volt a szállodák, penziók aránya is, a szűk utcák polgárlakásainak tulajdonosai közül pedig többen adták ki ingatlanjukat vagy azok egy-egy helyiségét albérletbe (akár „találkahelynek” is), tehát ezek a részek lakosságukat tekintve „képlékenyebbek” voltak. Egyes kriminológiai és szociológiai megközelítések (például az úgynevezett „chicagói iskola” kutatási eredményei) szerint ezek a tényezők (társadalmi dezorganizáció, nagyfokú mobilitás) jellemzik a nagyvárosok központjai és munkásrétegek lakórézsei közé eső úgynevezett „átmeneti zónáit”, ahol mindig magasabb a bűnözési ráta, tehát a kriminalitás alakulása sokkal inkább a területhez és a környezethez, kevésbé a társadalom vagyoni helyzetéhez kapcsolható. (Vö. Tim NEWBURN: *Criminology*, Routledge, London – New York, 2017, 199–225.) Ezek a tényezők együttesen magyarázzák a kábitószerrel budapesti lokalitását is.

⁴¹ Az utcák és szórakozóhelyek említésével kapcsolatban lásd még Szózat, 1925. augusztus 7.; Budapesti Hírlap 1925. augusztus 13. és 1927. január 28.; Friss Újság 1925. augusztus 7. és 1927. január 28.; Újság 1927. január 28.

⁴² Az Újság 1924. március 30.; Budapesti Hírlap 1925. augusztus 20.; 8 Órai Újság 1927. október 9.

⁴³ Lásd például 8 Órai Újság 1926. november 10. és 1929. március 10.; Budapesti Hírlap 1928. január 19.

⁴⁴ 8 Órai Újság 1928. december 28., PINTÉR-SZABÓ: *I. m.*, 135–149.

sége miatt több nyilvános botrányt okozó grófot, végül ki is utasították Ausztriából. Erdődy Párizsban telepedett le, és néhány évvel később, 29 éves korában itt is hunyt el züllött életvitel miatt egészségileg teljesen leromlott és anyagilag tönkrement állapotban.⁴⁵ Ilyen kontextusok és esetek közé illeszkedik báró Kövess Jenő ügye, amely – abból adódóan, hogy minden más hasonlónál részletesebben tárgyalta a korabeli sajtó – a kábítószeres terjedésének más aspektusaira is rávilágított.

Báró Kövess Jenő háttere

Mielőtt az ügy részleteibe bocsátkoznánk, érdemes röviden megvizsgálnunk a fiatal arisztokrata család hátterét és – az olykor ellentmondásos források adta lehetőségek között – az életkörülményeit is, mivel ezek lélektani szempontból hozzájárulhattak a báró függőségének elmélyüléséhez. A Kövess család egyike az utolsó magyar arisztokrata rangra emelt famíliáknak. A család erdélyi német származású volt, Jenő nagyapja, a szintén jelentős katonai karriert befutó Kövess Albin 1873-ban kapott osztrák nemességet. IV. Károly, az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó uralkodója 1917-ben ruházta fel a magyar bárói cím viselésével fiát, Kövess Hermann (teljes nevén Kövess Hermann Albin József, Temesvár, 1854. március 30. – Bécs, 1924. szeptember 22.), aki látványos tiszti pályát tudhatott maga mögött. Nemcsak a Monarchia, hanem később a trianoni Magyarország társadalmának is megbecsült, köztisztletben álló tagjaként tartották számon. Több katonai sikert aratott a Nagy Háborúban, császári és királyi titkos tanácsosi cím birtokosa, a főrendiház választott tagja, a katonai Mária Terézia Rend középkeresztjének birtokosa, Nagyszeben, Máramarossziget és Temesvár díszpolgára volt. 1892-ben kötött házasságot Hye Eugénie Anna Mária bárónővel (Gmunden, 1861. augusztus 15. – Bécs, 1941. június 26.), és frigyükből három fiúgyermek született. A legidősebb, báró Kövess Béla (Brunn am Gebirge, 1893. augusztus 24. – Uhnów, Galícia, a mai Uhniv, 1914. szeptember 5.) császári és királyi hadnagyi rangban szolgált az 1. tiroli császári vadászrezdben, és már a Nagy Háború elején hősi halált halt az ukrán–lengyel határ közelében. Második gyermekük, báró Kövess Géza (Pozsony, 1896. szeptember 26. – Bécs, 1977. október 12.) szintén folytatta a családi hagyományt, és katonai pályára lépett. Főhadnagyi rangig jutott, majd a bécsi Hadtörténeti Múzeum őre lett.⁴⁶

A nagy tekintélyű altábornagy harmadik fiúgyermeké, báró Kövess Jenő (akit nyilván az uralkodó iránti tiszteletből a Ferenc József keresztnevekkel is anyakönyveztek) 1898. június 21-én látta meg a napvilágot a stájerországi Kroisbach bei Grazban.⁴⁷ Életéről meglehetősen csekély információ áll rendelkezésre. A halála után az egyik korabeli liberális napilap, az Újság a következőket írta róla: „Kövess Jenő báró magyar nevelésben részesült. A háborút megelőzően édesatyja a nagyszebeni hadtestnek volt a parancsnoka és ott Nagyszebenben járatta középiskolába a fiait.”⁴⁸ Más korabeli sajtóorgánumok azt is tudatták, hogy „Kövess a háború

⁴⁵ Népszava 1929. február 2.; Az Est 1929. március 2.; Friss Újság 1929. március 2.; 8 Órai Újság 1933. szeptember 12.

⁴⁶ GUDENUS János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*, II., Tellér, Budapest, 1993, 117–118.

⁴⁷ *Uo.*, 118.

⁴⁸ Újság, 1929. január 24.

alatt került ki a grazi katonai iskolából”, hadnagyként szolgált a „Nagy Háborúban”, majd a forradalmak után ugyanebben a rangban rövid ideig a Horthy Miklós névvel fémjelzett Nemzeti Hadseregben is.⁴⁹ Abban minden forrás egyetért, hogy Kövess Jenőn súlyos fizikai nyomokat hagyott a háborúban való részvétel. A különböző hírlapi cikkek kiemelték, hogy a fiatal arisztokrata „kínzó betegséget hozott haza a harctérről”, „légzőszervi bántalmi voltak és állandóan gyógykezelte magát”, sőt olyan tudósítások is megjelentek, melyek szerint a báró idegrendszerét is megviselte a háború.⁵⁰

Ez a krónikus állapot eleve predesztinálta a kábítószer-függőség kialakulását, amire ráerősített az, hogy a család tulajdonképpen kettészakadt. Édesanyja az Andrássy úti dohány-nagytőzsde egyik társtulajdonosa lett, ám Trianon után nem költözött Budapestre, hanem Bécsben telepedett le, és férje, Kövess Hermann halála után nagyon ritkán járt a magyar fővárosban. Két életben maradt gyermeke közül az idősebb, Géza vele élt Ausztriában, míg a fiatalabb, Jenő a budapesti üzlet vezetője lett.⁵¹ Könnyen elképzelhető, hogy ez a körülmény kialakíthatott a fiatal báróban egy „elhagyatottság-” vagy „gyökértelenség”-érzetet is, emiatt egyfajta külső támaszkeresésre szorult, ami hozzájárulhatott a szenvedélybetegsége elmélyüléséhez. A pszichológia tudományának úgynevezett pszichodinamikus megközelítése feltételezi a „szerfüggő személyiség” létét, egy olyan egyéniséget, ahol bizonyos pszichés jellemzők (önállótlanág, impulzivitás, antiszociális jegyek, depresszió) fokozottabb mértékben jelennek meg, az ebből következő bizonytalan lelki alkat pedig eleve veszélyeztetettebb abban, hogy valamilyen szer (narkotikum, alkohol stb.) rabjává váljon. Ez állandó támaszkeresési és végsősoron függőségi „igényt” eredményezhet, amelynek az alapját a családi háttér jelentheti.⁵² Ha báró Kövess Jenő esetében figyelembe vesszük, hogy édesapja rendkívül megbecsült, köztisztviselőként álló, kiváló karriert befutó és magas rangú katonatiszt volt, aki hivatásából adódóan vélhetően a családon belül is autoriter személyiség lehetett, akkor talán nem túlzás megkockáztatni azt a következtetést: gyermekeiben, különösen a legkisebbikben kialakulhatott a „függő” személyiség, amely a tekintélyelvű katonás nevelésből adódóan az apa szeretetének – feltételezett – hiányától szenvedhetett.⁵³ Az ebből adódó frusztráltságot pedig még tovább fokozhatta a legidősebb báty hősi halála az I. világháborúban. Az ő áldozatvállalása és az apa tekintélye, illetve életpályája elérhetetlen példaként állhatott a fiatal báró előtt, ami egészségtelen önértékelést, kompenzálatlan megfelelési kényszert válthatott ki. Az ehhez járuló, háborúban szerzett fizikai és idegi sérülés pedig az addikciója kezelhetetlenné válását eredményezhette.

⁴⁹ Az Est 1929. január 24.; Friss Újság 1929. január 24.

⁵⁰ Budapesti Hírlap 1929. január 24.; Az Est 1929. január 24.; Népszava 1929. január 24.; Újság 1929. január 24.

⁵¹ Újság 1929. január 23.; Az Est 1929. január 24.; Friss Újság 1929. január 24.

⁵² A függőség kialakulásának pszichológiai alapjaihoz és az ezzel kapcsolatos elméletekhez lásd Ronald J. COMER: *A lélek betegségei. Pszichopatológia*, Osiris, Budapest, 2005, 408–412; Howard D. CHILCOAT – Chris-Ellyn JOHANSON: *Vulnerability to Cocaine Abuse = Cocaine Abuse. Behavior, Pharmacology and Clinical Applications*, szerk. Stephen T. Higgins – Jonathan L. Katz, Academic Press, San Diego – London – Boston – New York – Sydney – Tokyo – Toronto, 1998, 313–341.

⁵³ Egyes modern családpszichológiai kutatások rámutattak arra, hogy a tekintélyelvű családban felnövő gyereknél állandó frusztráció alakulhat ki attól a félelemtől, hogy a környezete – főként az apa – gyengének tartja őt. SOMLAI Péter: *Család 2.0 – Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*, Napvilág, Budapest, 2013, 56–58.

Az anyja által rábízott Andrassy úti dohánykereskedés – amelyben a korabeli források szerint „nem pusztán a dohánykincstár gyártmányait árusították, hanem minden más olyan cikket is, amelyre a dohányos embernek szüksége lehet”⁵⁴ – állandó megélhetést biztosított Kövess Jenő számára. Emellett az Általános Hitel- és Kereskedelmi Részvénytársaság igazgatóságának tagja és a Magyar Dohánynagyárusok Országos Szövetségének ellenőre is volt.⁵⁵ Ezek a pozíciók és az ezekből adódó jövedelmek nagypolgári életmód fenntartásához jelentettek stabil alapot. Noha a fiatal báró nem rendelkezett saját lakással a fővárosban, albérletét a VI. kerület elit környékén, az Andrassy útba torkolló Bajza utca 3. szám alatti Lánczy-palotában vette ki Szász-Schwarz Gusztávnénál, aki a „boldog békeidők” egyik ismert, törvényelőkészítő munkája elismeréseként nemesi címmel kitüntetett jogtudósának, akadémikusának özvegye volt.⁵⁶ A Pesti Napló leírása szerint Kövess az épület második emeletén bérelt egy szobát, „amely teljesen el volt különítve a lakás többi részétől, s a főbérlo úriasszony nem is tudja, hogyan élt a lakó”. A házban ugyan házmester is élt, azonban a fiatal arisztokrata kapukulcsot csináltatott magának, sőt saját kulcsa volt a lakás előszobájához is. Ezek a lakókörülmények tökéletesen megfeleltek Kövess kábítószer-függőségéből adódó „rejtvőzködő” életformájának.⁵⁷

A lapok a báró hétköznapjait is igyekeztek minél részletesebben bemutatni. Ebben alapvetően két szemlélet különíthető el attól függően, hogyan akarták láttatni az olvasók számára Kövesst a különböző sajtóorgánumok. Az egyik (és egyébként gyakoribb) interpretáció a báró életmódját egyfajta részletesebb „áldozatnarratívával” mutatta be. Ez egy szépreményű fiatalról szólt, akinek az élete végzetesen félrecsúszott. Ennek legszemléletesebb példája a liberális Újság 1929. január 24-én megjelent terjedelmes leírása, miszerint „a fiatal báró nagy szeretettel és ambícióval fogott hozzá új hivatásához [a dohányüzlethez] és bár egész napját a tőzsde irodájában töltötte, nem szakította meg társadalmi kapcsolatait sem és továbbra is összeköttetésben maradt az arisztokrata-famíliák és katonacsaládok fiaival”. Sőt „olyan szigorúan vette hivatását, hogy soha egy pillanatra sem maradt el üzletéből”, „nyitástól zárásig ott volt, a könyveket vezette, a beszerzésekről gondoskodott, a személyzetet ellenőrizte és tevékenységével fel is virágoztatta a tőzsdét”. Noha „az üzlettel való törődés meglehetősen lefoglalta a bárót”,⁵⁸ aki azonkívül csak társadalmi állásának megfelelő körökben volt látható”. Ha ezt a képet fogadjuk el valóságnak, akkor a fiatal báró kábítószer-függősége szociokulturális szempontból is magyarázható, mely pszichológiai megközelítés elsősorban a környezet hatásának, a társadalmi nyomásnak és a munkahelyi stresszből adódó szorongásnak, illetve az ezek levezetésére irányuló igénynek tulajdonítja az addikció kialakulását.⁵⁹ Az idézett

⁵⁴ Újság 1929. január 24.

⁵⁵ *Budapesti cím- és lakásjegyzék*, 1. rész, 319 és 333.

⁵⁶ *Budapesti cím- és lakásjegyzék*, 2. rész, 444; Újság 1929. január 23.

⁵⁷ Pesti Napló 1929. január 24.

⁵⁸ Hasonló képet festett Kövessről a konzervatív Budapesti Hírlap is, amely szerint a báró elhivatott fiatalember volt, aki csak „munkával töltötte idejét”: Budapesti Hírlap 1929. január 23.

⁵⁹ Lásd az 52–53. jegyzeteket. Ezt a képet erősíti az elitekkel szemben kritikus szociáldemokrata Népszava, amely úgy fogalmazott, hogy bár a fiatal arisztokrata „nagyon külön életű volt”, halála kétségtelenül „nem büntény következménye, hanem egy összeroncolt idegzetű és fizikailag teljesen kimerült szervezet pusztulásának eredménye”. Népszava 1929. január 24.

cikk részletesen foglalkozik Kövess társasági kapcsolataival és kisugárzásával is: „Nem egyszer megjelent premiereken, divatos éttermekben, mulatókban. A fiatal arisztokratáknak abba a csoportjába tartozott, amely mindig ott látható a Budapesten kínálkozó multságoknál. Ebben a társaságban is Kövess Jenő bárót egészen rendkívüli, imponáló szerénysége, finomsága és csöndessége jellemezte. Megjelenése is mutatta származásának előkelőségét. Magas, nyúlánk volt a termete, szőkésbarna haja és angol bajusza bizonyos lányos lágyságot adott tekintetének. Mindenütt, ahol megfordult, feltűnt szerénysége és csöndessége. Még az elmúlt héten is látták több helyen.⁶⁰ Volt az egyik Rákóczi úti mulatóban is és bár több hozzá hasonlókorú fiatalember társaságában volt, akik hölgyekkel is szórakoztak, ő maga szerényen meghúzó-dott páholya sarkán és némán figyelte a műsor számait. Soha kikapós, duhaj multságokban nem vett részt, nem tudtak arról, hogy szerette volna az italt és nevét soha se lóversennyel, kártyával vagy nővel kapcsolatosan nem emlegették.”⁶¹ Ezt a képet azonban a cikk jelentős mértékben árnyalja azzal, hogy Kövess a háborús sebesülései miatt „kezdetben morfiummal élt, majd később áttért a kokainra és egymásután látogatta a szeánszokat, még ha olyan helyen is tartották azokat, ahol rendőri felügyelet alatt álló nők tartózkodtak”.⁶²

A másik narratíva ennél jóval sommásabb. Lényegében csak arra fókuszált, hogy léha, kicsapongó életet élő aranyifjúként ábrázolja Kövess Jenőt, aki nem elsősorban a háborúban szerzett sebesülése, hanem sokkal inkább az alantas társasága miatt folytatott züllött életmódot, tehát csak egy tényezőre, a romlás „végállapotára” helyezte a hangsúlyt. A Pesti Napló előbbieken idézett cikke szerint a báró mindig éjjel járt haza, „állandóan későn kelt, hétköznaponként 11-12 óra tájban, vasárnap pedig gyakran délután öt óraker”. Mindennap „be ment délután a nagytrafikba, ott rövid ideig tartózkodott és átvette édesanyja részesedését”, és éjszakai élete során „nemigen fordult meg rangjának megfelelő társaságokban, ellenben igen gyakran járt olyan helyekre, ahol különös szenvedélyeknek hódolt” (erre a rejtélyes utalásra a későbbiekben még fény derül).⁶³

A szenzációt szimatoló sajtóban közölt információkból, illetve más korábbiakban leírt töredékes és csekély tényekből levont következtetések elsősorban feltételezések, amelyeket személyes források (napló, levelek) támaszthatnának alá vagy cáfolhatnának. Egyelőre azonban nincs tudomásom arról, hogy ilyenek fennmaradtak volna. Így ezek hiányában lehetetlen az újságcikkek igazságtartalmának ellenőrzése, általában véve a fiatal báró személyiségének részletes elemzése, illetve a kábítószer-függőségéből következő lelki és fizikai romlásának illusztrálása. Hasonló a helyzet Kövess Jenő végzetesnek bizonyuló estéjének esetében is, amellyel kapcsolatban szintén több ellentmondásos hír kapott szárnyra a korabeli napilapokban, ám

⁶⁰ Ennek más források ellentmondanak, és a kábítószer-függőségéből következő teljes elszigetelődést mutatják. Például a Nemzeti Újság szerint Kövess „zárkózott életet élt, és a legutóbbi időben nem is érintkezett senki mással, mint egyetlen barátjával, egy arisztokrata magántitkárával”: Nemzeti Újság, 1929. január 24.

⁶¹ Érdeemes felhívni a figyelmet a párkapcsolat hiányára is: egyetlen forrás sem említi, hogy a báró udvarolt volna valakinek, ami szintén a kábítószer-függőségéből adódó elzárkózottságra utal.

⁶² Újság 1929. január 24. A bulváros Friss Újság tömörebben úgy foglalta össze ezt a képet, hogy Kövessnek „a nagytrafikból származó jövedelem jómódot biztosított”, „legközelebbi ismerősei azonban már régen látták, hogy [a] báró életmódja következtében napról-napra gyengül, de minden rábeszélés dacára sem volt hajlandó életmódján változtatni”: Friss Újság 1929. január 24.

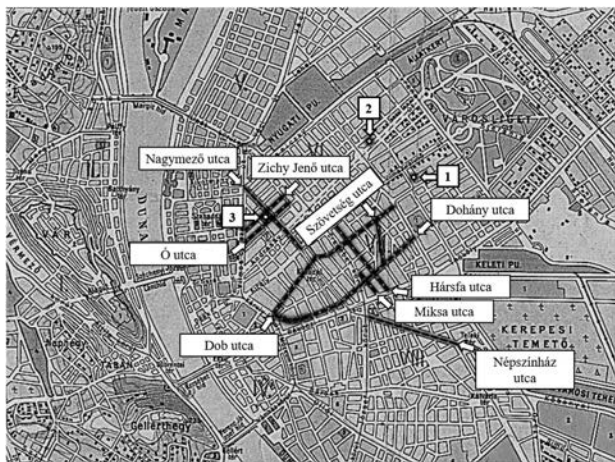
⁶³ Pesti Napló 1929. január 24.

ezek között is vannak olyanok, amik további érdekes adalékot nyújtanak a korabeli Budapest kábítószeres alvilágának jellemzéséhez.

A végzetes éjszaka és a következmények

A források egybehangzó tudósítása szerint báró Kövess Jenő 1929. január 15-én este 8 órára vacsorára volt hivatalos barátja, Kós Hubert, az ismert legitimista politikus őrgróf Pallavicini György személyi titkára Andrassy út 98. szám alatti lakására. Az összejövetelen – a házigazdán és feleségén kívül – még egy házaspár is jelen volt, akiket azonban nem említettek név szerint a tudósítások. A vendégek éjfél körül búcsúztak el és távoztak Kóstól, ahonnan a Köröndig mentek együtt. Itt Kövess taxiba szállt, és a gróf Zichy Jenő 31. számhoz hajtatott. Mint utóbb kiderült, a fiatal báró „itt szokta beszerezni a fájdalomcsillapító narkotikumot”, és mivel „ezen az éjszakán is kínozza gyöttrő betegsége, amelyet kokainnal akart immunizálni”, betért az épületbe.⁶⁴

Báró Kövess Jenő 1929. január 15-i estjének helyszínei

1 Bajza u. 3. – Kövess albérlete

2 Andrassy út 98. – a vendégség helyszíne, Kós Hubert lakása

3 Zichy Jenő u. 31. – a „koka-in-találkahely”

Szagatott vonallal jelölve azok az utcák, ahol a korabeli tudósítások szerint a különböző kávéházakban, szórakozóhelyeken, bérlakásokban a legjelentősebb volt Budapesten a kábítószer-terjesztés az 1920-as években

Ha megnézzük a korabeli várostérképet, látható, hogy ez a hely éppen a VI. kerület „kokain-negyedeként” emlegetett részének kellős közepén volt, és egyes sajtóorgánumok tudni vélték, hogy Kövess hetenként kétszer-háromszor is megjelent itt.⁶⁵ Más források szerint ez az épület, pontosabban ennek egyik hatszobás lakása, amely egy bizonyos Kardos Menyhértnek tulajdona volt, „a pesti kokain-mániások főfészke [...] – és mint a detektívek megállapították – ide jártak a kokain rabjai, ahol nők társaságában valóságos orgiák folytak. Megállapította a rendőrség, hogy a legkülönbefélebb társadalmi osztályhoz tartozó egyének jelentek itt meg.

⁶⁴ Budapesti Hírlap 1929. január 24.; Népszava 1929. január 24.; Újság 1929. január 24.; Nemzeti Újság 1929. január 26.; Az Est 1929. január 27.

⁶⁵ Újság 1929. január 27.

[...T]öbb napon át éltek itt szenvedélyüknek és követték el a nők társaságában a leírhatatlan ocsmányságokat.”⁶⁶ A leírás egyértelműen egy „forgalmas” nyilvánosházra utal.

Kardosnét néhány nappal a báró halála után előállították, ám „határozottan tagadta, hogy Kövess Jenő egyáltalán megfordult volna az ő helyiségében és azt is tagadta, hogy ő, vagy alkalmazottai a fiatal bárónak kokaint szerzett volna”. Azonban több szemtanú, a környékbeli szórakozóhelyek felszolgálói azt vallották, hogy a bárót „bódult állapotban vitték ki a gróf Zichy Jenő utca 31. szám alatti helyiségből, piros taxira tették és teljesen eszméletlen, bódult állapotban szállították haza”.⁶⁷ Mások szerint viszont saját lábán távozott az épületből a hajnali órákban, és „reggel felé egy kávéházban látták, ahol semmi gyanúsat nem észleltek rajta. Bizonyos levertség észrevehető volt ugyan rajta, ez azonban nem tűnt fel a hajnali órákban olyan kávéházban, ahová mulatozás után szoktak betérni az emberek.”⁶⁸

Rejtély, hogy miként került a fiatal báró a Bajza utcai albérletébe. Az Újság zsrnalisztája szerint „amikor hazaért, öntudatnál kellett, hogy legyen, mert három ajtónak a zárját nyitotta ki, amíg a szobájába került, ott rendszeren levetkőzött, ruháit a megszokott rend szerint rakta le, fölvette hálókabátját és úgy feküdt az ágyába. Az eset ezek miatt a körülmények miatt még szövevényesebb, mert nem tudják elképzelni, hogyan történhetett, hogy a báró teljes öntudatlan való hazatérése után miképpen került eszméletlen állapotba.”⁶⁹ Más források arról szólnak, hogy Kövessnek az éjszaka folyamán „látogatója” volt, vélhetően az az ismeretlen személy, aki hazavitte őt, amennyiben „bódult” állapotban hagyta el a Zichy utcát.⁷⁰

Másnap reggel főbérője talált rá úgy, hogy „fulladozó, hörgésszerű hangot hallott”, más tudósítás szerint úgy, hogy „több sebből vérezve, eszméletlenül feküdt az ágyon”.⁷¹ Ezután a közeli Faszor szanatóriumba szállították, ahol az orvosok előbb mérgezésre vagy öngyilkosságra gyanakodtak, de gyanúsak voltak a testén lévő külsérelmi nyomok is. Egyes források arról írtak, hogy „a báró kezei és karja friss eredetű karmolásokkal és véraláfutásokkal” voltak tele, mások szerint viszont ezek Kövess „csuklóján karcolás- vagy horzsolásszerű nyomok” lehetnek, amik zsinór vagy kötél által történt megkötözés miatt keletkezettek.⁷²

A család által kiadott már idézett közlemény és más források szerint is a báró nem sokkal később még magához tért, azonban nem árult el semmit arról, hogy mi történt vele, „annyit ismert be csupán, hogy nagyobb adag altatószert vett be, mert álmatlanságban szenvedett”.⁷³ Némileg javult az állapota, ám hamarosan tüdőgyulladás lépett fel nála, amivel a szervezete nem bír, és január 22-én este meghalt. Noha nyilvánvaló volt, hogy „a horzsolás és más gyanús jelek dacára sem gyilkosság, sem öngyilkosság nem történt”, a több tisztázatlan körülmény miatt a tisztiorvos boncolást rendelt el. Az eset súlyát jelzi, hogy a holttest vizsgálatát a korszak két legnevesebb kórboncnok szaktekintélye, Kenyeres Balázs akadémikus professzor, a törvényszéki orvostan korabeli alaptankönyveinek szerzője és Minich Károly

⁶⁶ Friss Újság 1929. február 1.

⁶⁷ 8 Órai Újság 1929. január 27.

⁶⁸ Nemzeti Újság 1929. január 25.; Pesti Napló 1929. január 25.

⁶⁹ Újság 1929. január 25.

⁷⁰ Az Est 1929. január 24.; Friss Újság 1929. január 24.

⁷¹ Friss Újság 1929. január 24.; Pesti Napló 1929. január 24.

⁷² Újság 1929. január 23.; Budapesti Hírlap 1929. január 24.; Nemzeti Újság 1929. január 24.

⁷³ Az Est 1929. január 25.

egyetemi tanár, az Új Szent János kórház kórboncnok főorvosa végezte el. A boncolás igazolta a tüdőgyulladást, ami a szívburokra is áttért, és közvetlenül ez okozta Kövess Jenő halálát, mivel minden igyekezet ellenére a báró kábítószeres miatt legyengült és roncsolt szervezete képtelen volt felvenni a harcot a betegséggel.⁷⁴

A rendőrség ezek után nem kezdett büntügyi nyomozást, és a hatóságok tevékenysége csak arra szorítkozott, hogy felderítsék, kik látták el kokainnal a fiatal arisztokratát, ugyanakkor izgalmas és nyitott kérdést jelentettek még a holttesten talált külsérelmi nyomok. Ezekkel kapcsolatban egybehangzóan úgy tudósítanak a források, hogy Kövess Jenő bizonyosan azon a január 15-i éjszakán szenvedte el őket. Az Újság zszurnalisztája egyenesen úgy fogalmazott, hogy a báró „a kokain-szeánszok közben hevesebb és erősebb élvezetekre is vágyott és olyan társaságba keveredett, amelyben határtalanul elfajult orgiák űzése sem szokatlan”, egy másik tudósításában pedig úgy, hogy Kövess „testi gyötrődésekkel kapcsolatos kokain-szeánszokon” vett részt.⁷⁵

Ismét előtérbe került a Zichy utcai lakás tulajdonosnője, Kardosné, akinek az újabb kihallgatása és más tanúk vallomása alapján újabb megdöbbenő részletek kerültek napvilágra. Ezek szerint amikor a báró megjelent a késői órán a „találkahelyen”, nem tudtak neki kábítószer adni, de ő ragaszkodott hozzá. Ezért Kardosné egy lányt küldött az Ámor és a Vajdahunyd kávézóba kokainért, és az utóbbi helyen Engel Lászlótól sikerült beszerezni a kívánt mennyiséget. Aztán Kövess a kábítószer-mámorban teljesen esztétét vesztette, és kezelhetetlenné vált. Kardosné ekkor ruhaszárító köteleket és egy korbácsot hozatott, a bárót levetkőztették, erősen egy díványhoz kötötték, és korbáccsal addig verték, amíg eszméletét vesztette.⁷⁶ Tehát e verzió szerint a bárót nem saját akaratából, mazochista vágyai kiélése miatt „zsinegelték” össze, hanem azért, mert a szer hatása miatt teljesen elvesztette a kontrollt. Ez könnyen elképzelhető, mivel súlyos kokain-intoxikáció esetében előfordul agresszió, szorongás, illetve hallucinációk és téveszmék is kínozzhatják a beteget, amik kiválthatnak ennyire szélsőséges viselkedést.⁷⁷

Azonban a vallomások után a Zichy utcai lakásban tartott házkutatás megdöbbenő eredményeket tárt fel. A Friss Újság – vélhetően a tényeket az olvasók elborzasztásának szándékával eltorzítva – részletesen be is számolt az ott talált újabb fejleményekről: „A fényűzően berendezett lakás több szobája valóságos kízókamrának volt átalakítva. Még kényszerzubonyt is találtak. Volt ezenkívül egy fapriccs is, amelyen kínozni szokták a kokain-mámorba esett embereket. [...] A legérdekesebb leletek közé tartozik hat darab nádpálca, amelyek ún. sorozatot alkottak, vagyis volt közöttük igen vékony, amely után azután folyton vastagodó pálcák következtek. Találtak vastag szorítóköteleket is, amikkel gúzsba kötötték a kokain áldozatait. Megállapította a rendőrség, hogy gyakran a pincében folytak az orgiák. A pince egy része erre a célra volt átalakítva olyan módon, hogy megkínzott emberek jajgatását ne

⁷⁴ Budapesti Hírlap 1929. január 24. és 26.; Újság 1929. január 24. A két professzor szaktekintélyét jelzi, hogy több nagy figyelemmel kísért bűntényben ők voltak a szakértő tanúk, így például a már említett Forgács Anna színésznő meggyilkolása esetében is, alig egy héttel Kövess Jenő boncolása előtt: Nemzeti Újság 1929. január 16.

⁷⁵ Újság 1929. január 25. és 27.

⁷⁶ Nemzeti Újság 1929. január 26.; Az Est 1929. január 27.

⁷⁷ COMER: *I. m.*, 398–400.

lehesen meghallani”, és itt „olyan dolgokat műveltek, amiknek leírása nem bírja el a nyomdafestéket”.⁷⁸

Az ügyet hivatalosan 1929. február elején lezárták, Kardosné és az „alkalmazásában” álló hat fiatal lány ellen eljárás indult, ám nem bűncselekmény elkövetése, hanem csupán erkölcsrendészeti kihágás és közveszélyes munkakerülés címén (a gondatlanságból elkövetett emberölés vádját bizonyítékok hiányában ejtették). A per első tárgyalási napjára április végén került sor Gráf Elemér járásbíró elnökletével az ilyen esetekben illetékes, a köznyelvben csak „csavargóbírósgként” emlegetett testület előtt, ám ez még a nyilvánosság kizárásával történt, ugyanis Gráf bíró „tekintettel arra, hogy a találkahelyen történtek kitergetése sérti az erkölcsi közérdeket”, zárt ülést rendelt el.⁷⁹ Az eljárást azonban „a bizonyítás kiegészítése érdekében” elnapolták, ráadásul az egyik koronatanú visszavonta a vallomását (állítólag korábban „azért vallott terhelően, mert a szomszédos mulató tulajdonosa megvesztegette őt”), ezért a vizsgálat az újabb tanúk kihallgatása miatt hónapokig elhúzódott.⁸⁰ A per csak bő két évvel (!) később, 1931 júliusában folytatódott, ahol ekkor – a korabeli tudósítások szerint – mintegy harminc tanú vonult fel, de a vádlottak közül egyedül csak Kardos Menyhértné jelent meg, ezért a bírónak ismét el kellett napolnia a tárgyalást. Kiderült, hogy a többi vádlott közül „az egyik lány közben meghalt, a másik elmeegógyintézetbe került, a harmadik, negyedik vidékre költözött”, ketten pedig az idézés ellenére is távol maradtak.⁸¹

Végül 1931 decemberében került sor az elsőfokú ítélethirdetésre. A „csavargóbírósg” közveszélyes munkakerülés vétsége miatt Kardos Menyhértné hat hónapos fegyházra és 600 pengő pénzbüntetésre ítélt, a többi vádlott lány közül az egyiket, Bukovszky Máriát négyhavi fegyházzal, 400 pengő büntetéssel és a főváros területéről két évre történő kitiltással, a másikat, Schwarzkopf Szelénát háromhavi fegyházzal és 300 pengő büntetéssel, a harmadikat, Erdei Bertát kéthavi fegyházzal és 200 pengő büntetéssel sújtotta.⁸²

A másodfokú fellebbezési – és immár nyílt – tárgyalást 1933 februárjában tartották, ami az eddigiek ismeretében meglepő fordulatot hozott. A korabeli hírlapi tudósítások arról számoltak be, hogy „a kihallgatott Bukovszky Mária vallomása szerint a báró arra kérte a leányt, hogy őt kötözze a pamlaghoz. A leány a bárót csuklójánál és bokájánál fogva a pamlaghoz zsinogelte, majd állítólag a báró kérésére nádpálcával vesszőzte a hátát. Több mint egy óra hosszat ütlegelte a leány a bárót, s amikor elfáradt, a vádlott vallomása szerint egy másik leányt hivatott, aki tovább ütötte a fiatalembert. Hasonló jelenet a találkahelyen az esetet megelőzőleg több ízben lejátszódott, a másik két vádlott, Schwarzkopf Szeléna és Erdei Berta is részt

⁷⁸ Friss Újság 1929. február 1. A tárgyilagossabb napilapok diszkrétebben számoltak be a házkutatás eredményeiről. A Budapesti Hírlap és a Nemzeti Újság is csak arról írt, hogy a detektívek egy kötélcsomagot és több botot találtak, „és az a gyanú merült fel, hogy a sérülések ezektől a tárgyaktól származtak”: Budapesti Hírlap 1929. február 1.; Nemzeti Újság 1929. február 1.

⁷⁹ 8 Órai Újság 1929. április 26.; Az Est 1929. április 27.; Friss Újság 1929. április 27.; Népszava 1929. április 27.; Újság 1929. április 27.

⁸⁰ Az Est 1929. május 24.; Népszava 1929. május 24.; Friss Újság 1929. június 13.

⁸¹ 8 Órai Újság 1931. július 9.; Budapesti Hírlap 1931. július 9.; Az Est 1931. július 9.; Friss Újság 1931. július 9. Egyébként Kardosné egy évvel korábban a kábítószeres ügyekről kendőzetlenül beszámoló Borbély Zoltán ellen rágalmozás miatt sajtópert indított, amit azonban elvesztett (Újság 1930. szeptember 5.).

⁸² Az Est 1931. december 12.; Budapesti Hírlap 1931. december 13.; Friss Újság 1931. december 13.; Pesti Napló 1931. december 13.; Újság 1931. december 13.

vettek az ütlegetésben. A járásbíróóság megállapította, hogy a fiatalembernek ugyanezen a helyen kokaint adtak el, még pedig egy ízben 60 pengőért, egy másik alkalommal pedig ezüst cigarettatárcájára és aranyórájára ötven pengő kölcsönt adtak, hogy azon ugyancsak kokaint vásárolhasson.” Az ügy mégis a vádlottak felmentésével (!) zárult azzal indokolással, „hogy a szeméremelleni bűncselekmények között a mazochizmus nem szerepel”, Kövess Jenőt „kábultságában saját kívánságára” kínozták meg, s így „a súlyos testi sértés elkövetésére nincs bizonyíték”, és a kokain tiltott árusítását sem tartotta eléggé bizonyítottnak a törvényszék.⁸³

Epilógus

A furcsa bírósági döntés ellenére a Kövess-ügy a két világháború közötti magyar kábítószeres bűnügyi krónikák és a narkotikumok terjedésével szembeni korabeli diskurzus meghatározó részévé vált. Ez a sajtótudósításokban is megfigyelhető, ugyanis semelyik másik eset sem váltotta ki ilyen mértékben a vonatkozó cikkek tematikai átrendeződését. Már a báró halála utáni napokban a lapok és általában a közélet számára egyre kevésbé a tragikus sorsú fiatalember állt az érdeklődés középpontjában, hanem sokkal inkább a kábítószer és annak társadalmi hatásai, amelyek szorosan összefonódtak a titkos prostitúció és a nyilvánosházak (az úgynevezett garniszállók) problémájával.

Az egyik sajtóorgánum már 1929. január 26-án egyenesen azt közölte, hogy „Kövess Jenő halálának kellett bekövetkeznie, hogy teljes világosság derüljön azokra a szörnyűségekre, amelyek egyes mellékutcák lebujaiban folynak, ahol éjszakáról-éjszakára orgiákká fajuló jelenetek játszódnak le és ahol a beteges hajlamú emberek gyengeségét használják ki egyesek a maguk előnyére”.⁸⁴ A következő napon egy másik lap is úgy látta, hogy a báró halála „most egyszerre ráirányította a figyelmet a kokain-veszedelemre és a rendőrség nagy buzgalommal fogdossa össze a veszedelem terjesztőit. A rendőrség munkája azonban, bármilyen eredményes is, önmagában nem elég a rettentő fehér rém leküzdésére. Itt össze kell fognia az egész társadalomnak, a törvénynek és igazságszolgáltatásnak, hogy a felvilágosítás szavával és a szigorú megtorlás eszközeivel védekezhessünk a gyilkos fehér por ellen. Kövess báró tragikus halála állandó emlékeztetőül kell, hogy szolgáljon a hatóságoknak is és a társadalomnak is, hogy közös erővel szálljanak szembe a kokain pusztításaival.”⁸⁵ A Nemzeti Újság hasábjain Borbély Zoltán vezércikkben követelt „nagy tisztogatást” a kábítószeres terjedésének megállítására, mert „elég volt a türelemből és a hallgatásból!”⁸⁶ Rosenák Miksa sebészorvos, Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának tagja is súlyos rendszabályok bevezetését követelte a testület 1929. február 6-i közgyűlésén elmondott interpellációjában. A városvezetéshez intézett kérdéseiben így fogalmazott: „Van-e tudomása a polgármester úrnak a kokaincsempészes terjedéséről és romboló hatásáról, melyet polgártársaink egészsége és élete

⁸³ Budapesti Hírlap 1933. február 21.; Az Est 1933. február 21.; Népszava 1933. február 21.; Pesti Napló 1933. február 21.; Újság 1933. február 21.

⁸⁴ Az Est 1929. január 26.

⁸⁵ 8 Órai Újság 1929. január 27.

⁸⁶ Nemzeti Újság 1929. január 29.

ellen kifejt? Hajlandó-e erre a kormány figyelmét felhívni és a kormányt a büntetőszankció elégtelen voltára figyelmeztetni? Hajlandó-e a polgármester úr a Gróf Zichy Jenő utca környékéről, valamint az egész főváros belterületéről a prostituáltak kitelepíttetni és a helyébe lépő esetleges titkos prostitúció esetén eljárást indítani nemcsak a prostituáltak ellen, hanem a főbérloők, esetleg a ház tulajdonosa ellen?”⁸⁷

Részben ezek hatására 1929 elején nagyszabású razziák indultak „a budapesti kokainlebu-jok kiirtására”. A sajtóhírek szerint különösen azokat a helyeket ellenőrizték, „ahol külföldi artisták és artistanők tanyáznak, mert a megfigyelés szerint ezek a terjesztői a kokainörü-letnek”. A razziák célpontja a már említett Nagymező, Zichy Jenő és Ó utcák voltak, „ahol kocsmákban, vendéglőkben és az utcai nők tanyáin kereskednek a tiltott bódító szerrel”, de a vizsgálatot kiterjesztették a VII. kerületre is.⁸⁸ A 8 Órai Újság szerint „a gróf Zichy Jenő utca környékén megtartott razzia azonban nem járt pozitív eredménnyel, aminek alighanem az az oka, hogy ezen a környéken számítottak arra, hogy a rendőrség báró Kövess Jenő halálával kapcsolatban razziát fog tartani. Amikor a detektívek a kokainbarlangként ismeretes helyekre megérkeztek, ezeket már teljesen üresen találták.” Mégis a környező utcákban és a szomszédos kerületekben folytatott vizsgálat révén sikerült közel 50 (!) kokaincsempészt letartóztatni.⁸⁹ A következő napokban kiterjesztették az ellenőrzést a vidéki, elsősorban határ menti városokra (például Sopronra, Miskolcra) is.⁹⁰

Azonban a korabeli sajtó meglehetősen szkeptikus volt a rendőrség eredményességét illetően. Ennek oka elsősorban az volt, hogy – Az Est 1929. január 26-i cikkét idézve – „a magyar büntetőjog igen enyhe büntetést szab a tiltott szerekkel való üzérkedésre, mindössze kihágásnak minősíti, aminek a büntetése általában pénzbüntetés, de a legsúlyosabb esetben is aránylag igen rövid ideig tartó elzárás”.⁹¹ A liberális Újság sem festett derűlátó képet. A lap egyik cikke azt közölte, hogy „felsőbb társadalmi körökben, különösen aberrációk felé hajló fiatal emberek társaságában tovább terjedt a kokain élvezésének szenvedélye és itt a rendőrségnek minden igyekeve hiábavaló volt, mert nem tud nyomára jutni annak, hogyan és miképpen jutnak ezek az urak a méreg birtokába”. Egy másik tudósításában pedig lesújtóan így fogalmazott a sajtóorgánum zszurnalisztája: „hogy egyes emberek titkos úton ne szerezhessenek kokaint és hogy ne élvezhessék, azt véglegesen megszüntetni egyetlen rendőrség sem fogja tudni, mindaddig, amíg emberek vannak a világon és ameddig bódítószerek léteznek”.⁹²

A hatékonyabb fellépést az segítette elő, hogy a magyar országgyűlés 1933-ban ratifikálta a két évvel korábban Genfben kötött, a kábítószerek gyártásának korlátozására és forgalomba hozatalának szabályozására irányuló újabb nemzetközi egyezményt, amelynek 15. cikkelye ki-mondta, hogy a szerződéshez csatlakozó országok „amennyiben eddig még nem intézkedtek

⁸⁷ Rosenák Miksa interpellációja Sipőcz Jenő polgármesterhez, 1929. február 6-i közgyűlés = *Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága által az 1929. évben tartott közgyűlések jegyzőkönyvei*, Budapest, 1929, 67.

⁸⁸ 8 Órai Újság 1929. január 26.; Újság 1929. január 27.

⁸⁹ 8 Órai Újság 1929. január 27.

⁹⁰ Nemzeti Újság 1929. január 29.; Friss Újság 1929. január 31.

⁹¹ Az Est 1929. január 26.

⁹² Újság 1929. január 25. és 27.

volna, külön közigazgatási szervet fognak felállítani” a veszedelmes jelenség megfékezésére.⁹³ Ennek szellemében a következő év tavaszán belügyminiszteri rendelet jelölte ki a narkotikumok gyártásának, nyilvántartásának és hivatalos kereskedelmének ellenőrzésére, az illegális visszaélésekkel összefüggő nyomozásokra, valamint más egyéb kapcsolódó feladatok ellátására a minisztérium IX. ügyosztályát, amely innentől kezdve „Kábítószeret Ellenőrző Központi Szerv” néven működött tovább. (Rövidítésére a vélhető „áthallás” miatt nem a KEKSZ betűszót, hanem Központi Szerv kifejezést használták, ugyanis a kokaint a korabeli argóban gyakran „koksznak” is hívták.) A testület első ügyvezetője Baksa János főkapitány-helyettes lett, tényleges vezetője pedig Stéhly Lajos volt, aki a korábbi években rengeteg tapasztalatot szerzett detektívcsoportjával a fővárosi kábítószeres nyomozásokban.⁹⁴

A több ponton is hamályos, nem teljesen tisztázott Kövess-ügy az évek során több tartalmi változáson esett át. 1931 júliusában például úgy foglalták össze az esetet a lapok, hogy „a bárót egy téli éjszakán egy gróf Zichy Jenő utcai ház kapujában [!] eszméletlenül találták, ahonnan a mentők szanatóriumba szállították. Az orvosok megállapítása szerint a báró kokainmérgezésben szenvedett, majd állapota tüdőgyulladással komplikálódott, mert a báró olyan sokáig feküdt a hideg kövezeten [!], hogy erősen meghűlt. [...] Az is kiderült, hogy többen ismerték a báró szenvedélyét, amelyet kíméletlenül kihalálták. A tragikus estén is felcsalták egy kokain-szeánszra és ott, miután nagymennyiségű kokaint adtak neki, súlyosan bántalmazták. Testén több ütés nyoma látszott. Aztán kitétek az utcára, mert a társaság tagjai azt hitték, hogy ily módon megmenekülnek a kellemetlen következményektől.”⁹⁵ Néhány hónappal később még lakonikusabb tömörséggel így írtak a fiatal arisztokrata haláláról: „Kövess Jenő báró betért egy Zichy Jenő utcai találkahelyre. Amikor a hajnali órákban lakására akart menni, a mulató előtt összeesett és eszméletét veszítette. A mentők szanatóriumba szállították, megvizsgálásakor testén bántalmazások nyomait találták. Kövess báró a szanatóriumban rövid időn belül meghalt.”⁹⁶ De még a magyar rendőrség történetéről szóló már idézett korabeli kiadvány is eltorzítva és pontatlanul idézte fel az esetet: „az éjszakai világban is közismert bárót egy reggel Benczúr utcai lakása előtt [!] eszméletlenül állapotban találták”, kórházba szállították, ahol nem nyerte vissza az eszméletét (!), halálának oka tüdőgyulladás volt, de a boncolás „nagy mennyiségű kokain maradványt talált a holttestében”.⁹⁷

Ezek a történetbeli „torzulások”, szándékos vagy véletlen ferdítések főképp – vélhetően – abból adódhattak, hogy (amint láthattuk) az ügy lefolyásának időszakában a sajtóorgánumok is gyakran ellentmondásos részleteket közöltek, a bulvárosabb jellegűek – például a Friss

⁹³ 1933. évi VIII. tc. a kábítószer gyártásának korlátozása és forgalombahozatalának szabályozása tárgyában Genfben 1931. évi július hó 13-án kelt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről, *1000 év törvényei NetJogtár*, <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7923>.

⁹⁴ 222/1934. B.M. számú rendelet a kábítószerforgalom ellenőrzése céljából Központi Szerv kijelöléséről (1934. március 28.) = *Rendeletek Tára*, 1934, 168–170; 195.200/1934. B.M. számú rendelet a kábítószer termelésének, gyártásának és forgalmának ellenőrzése céljából „Központi Szerv” megalakításáról (1934. március 29.) = *Rendeletek Tára*, 1934, 396–400, illetve Belügyi Közlöny 1934. április 29., 303–305; TEMESVÁRY: *I. m.*, 81–83, 109–145; *A 60 éves magyar rendőrség...*, 199–200.

⁹⁵ 8 Órai Újság 1931. július 9.; Budapesti Hírlap 1931. július 9.; Friss Újság 1931. július 9.

⁹⁶ Az Est 1931. november 19.; Friss Újság 1931. november 18.

⁹⁷ *A 60 éves magyar rendőrség...*, 198.

Újság – pedig igyekeztek minél inkább „kiszínezni” a történetet. Egyre több bizarr részlet került napvilágra főleg az utóbbiakban, de a „komolyabb” napilapok is közöltek ezekből, amivel nemcsak az elborzasztás lehetett a szándékuk, hanem groteszk módon a „szórakoztatás” is. Ugyanis a (bulvár)sajtó természetéből adódó minél nagyobb példányszámú eladhatóság már akkor is döntő szempont volt, ennek érdekében a szerkesztők és a zurnalisták a megdöbbentő esetekkel, így a Kövess-üggyel is igyekeztek fenntartani a közönség érdeklődését. Mivel a narkotikumok terjedése és romboló hatása még viszonylag új jelenségnek számított, könnyen meg lehetett fogni az olvasók fantáziáját (és – főleg – pénztárcáját) azzal, hogy mik történhetek a „kokainorgiák” helyszínein.

Végősoron megállapíthatjuk, hogy az ismertetett körülmények – a 19. század folyamán megkezdődött urbanizáció, majd a világháborús traumák és veszteségek szociálpszichológiai, illetve szociokulturális hatásai, az erőszak és a bűnözés terjedése, a valóságból való menekülés vágya, a devianciák (különösen a kábítószeresek) ezekből adódó kontrolálatlan elburjánzása, az elhunyt személye és társadalmi helyzete – tették a sajtó számára jól eladható „storivá” a fiatal arisztokrata tragikus halálát.

